

mam legavit: sed cum in altero ex fundis filio prælegatis cognovisset filium non esse, Stichum misit, et tam rei rustice, quam rationibus fundi præfecit. Quæsitum est, Stichum utrum ad uxorem, an ad filium pertineret? Respondit, cum memor erat eorum quæ testamento cavisset: Stichum his prædiis, in quæ translatus est, actorem cedere: nec uxorem posse Stichum ex fideicommissi causa petere. — § 1. Matri suæ heredi ex parte instituta quatuor prædia legavit, et fidei ejus commisit, ut ex his duo socero restitueret: deinde codicillis socero ademit fideicommissum. Quæsitum est, an nihilominus ex prælegatione ad matrem pertinerent? Respondi, nihil proponi cur ad matrem pertinerent. — § 2. Seia testamento suo legavit auri pondo quinque: Titius accusavit eam, quod patrem suum mandasset interficiendum: Seia post institutam accusationem codicillos confecit; nec ademit Titio privigno legatum; et ante finem accusationis decessit: acta causa, pronuntiatio est, patrem Titii scelere Seia non interceptum. Quæro, cum codicillis legatum, quod testamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Seia Titio debeatur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non deberi. — § 3. Filia, quam in potestate habebat, inter cætera legavit peculium: idem post factum testamentum pecuniam a debitore filia exegit, et in suam rationem convertit. Quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere possit? Respondit, si probaret non adimendi animo factum, agere posse.

32. VENTURIUS, lib. 10 Actionum.

Detrahere⁴³ legatis, vel adjicere, si nihil præter numeratam pecuniam legatum sit, promptum est; cum vero res corporales interveniant: et scriptura difficilior sit, et obscura portio. — § 1. Cum libertas adimitur, legata servis relicta nihil atinet adimi.

TIT. V.

DE REBUS DUBIIS.

1. PAPINIANS, lib. 7 Responsorum.

Fundum Mævianum aut Seianum Titio legaverat: cum universa possessio plurium prædiorum sub appellatione fundi Mæviani rationibus demonstraretur: respondi, non videri cætera prædia Mæviani rationibus demonstrata cedere, si fundi Seiani pretium a fundi Mæviani pretio non magna pecunia distingueretur.

2. Idem, lib. 9 Responsorum.

Civibus civitatis legatum vel fideicommissum datum, civitati relictum videtur.

3. PAULUS, lib. 14 Quæstionum.

In ambiguo sermone non utrumque dicimus: sed id duntaxat, quod volumus; itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id, quod vult, quia id non loquitur.

Idem, lib. 19 Responsorum.

Paulus respondit, id quod conditionis implendæ causa datum est, sine dubio et certis, et incertis personis dari debere, ut fideicommissi petitio possit competere.

4. Idem, lib. 19 Responsorum.

Paulus respondit: cum nomen fideicommissarii⁴⁴ testamento adscriptum non sit, nulli personæ, neque certæ, neque incertæ, datum fideicommissum videri, indubitatum est.

5. GAIVS, lib. 1 Fideicommissorum.

Quidam relegatus facta testamento post heredis institutionem, et post legata quibusdam data, ita subiecit: Si quis ex heredibus cæterisve amicis, quorum hoc testamento mentionem habui, sive quis alius restitutionem mihi impetaverit ab imperatore, et ante decessero, quam ei gratias agerem: volo dari ei qui id egerit a cæteris heredibus aureos tot. Unus ex his, quos heredes scripserat, impetravit ei restitutionem: et, antequam⁴⁵ sciret, decessit: cum de fideicommissio quaereretur, an deberetur? consultus Julianus respondit, deberi: sed etiam si non heres vel legatarius, sed alius ex amicis curavit eum restitui, et ei fideicommissum præstari. — § 1. Si tibi et postumo suo vel alieno hereditatem restituere quis rogaverit,

43. L. 1, in fin. l. 3, § 10, supr. h. l. Tit. V. — 4. L. 1, § 1, supr. de usu et usufr. legat. — 2. L. 10, in fin. infr. de condit. et demonstr. — 3. L. 15, in fin. l. 16, in fin. supr. de legat. 1: L. 24, l. 25, supr. de hered. instit. l. 26, in fin. infr. de condit. et demonstr. § 8, Inst. de legat. — 4. L. 3, supr. si pars heredit. — 5. d. L. 3, l. 56, in fin. infr. de solution. — 6. L. 24, supr. de legat. 2. — 7. L. 43, § pen. supr. de legat. 1: L. 11, § 7, supr. de legat. 3: L. 46, § 3, et pen. infr. de fideicom. li.

6. MÆCIANUS, [lib. 3 Fideicommissorum].

Vel ex parte [te, et ex parte] posthumum heredem instituisset, legatumve similiter vel fideicommissum dedisset:

7. GAIVS, [lib. 1 Fideicommissorum].

Utrum ita posthumus partem faciat, si natus sit; an et si natus non sit, quaeritur? Ego commodius dici puto, si quidem natus non est, minime eum partem facere, sed totum⁴⁶ ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto: sin autem natus fuerit, utrosque accipere, quantum cuique relictum est, ut uno nato pars tibi dimidia debeat; quibus natis, tertia tibi debeat; tribus natis, quia trigemini⁴⁷ quoque nascuntur, quarta [debeat]: et nostra quidem ætate Serapias Alexandrina mulier ad divum Hadrianum perducta est cum quinque⁴⁸ liberis, quos uno factu enixa est, sed tamen quod ultra tres nascitur, fere portentosum videtur. — § 1. Cum quidam, pluribus heredibus instituit, unius fidei commississet, ut cum moreretur, uni ex coheredibus, cui⁴⁹ ipse vellet, restitueret eam partem hereditatis, quæ ad eum pervenisset: verissimum est, utile esse fideicommissum, nec enim in arbitrio ejus, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. Plurimum enim interest, utrum in potestate⁵⁰ ejus, quem testator obligari cogitat, faciat, si velit dare, an post necessitatem dandi, solius distribuendi liberum arbitrium concedit. — § 2. Quæsitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: utrum partem suam in viriles partes restituere singulis debeat, an proportionibus hereditariis, ex quibus heredes scripti sint? Et placuit, si testator ita restitui jussisset partem, si aliquam pecuniam dedisset, si quidem æquas⁵¹ partes sibi fuerint dare, convenientes videri esse, etiam ex fideicommissio æquas partes eis restitui oportere: si vero disparibus in ea pecunia distribuenda significavit testator, ut videantur hereditariis portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditariis partibus eis restitui debere.

8. PAULUS, [lib. 2 Sententiarum].

Si inter virum et uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum⁵² res redit, qui donaverat; quod si simul tam is, cui donatum est, quam is, qui donaverit: questionis decidendæ gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime, quod donator non supervivat, qui rem condicere possit.

9. TRYPHONINUS, [lib. 21 Disputationum].

Qui duos impuberes filios habebat, ei, qui supremus⁵³ moritur, Titium substituit: duo impuberes simul in nave perierunt: quæsitum est, an substituto, et cujus hereditas deferatur? Dixi, Si ordine vita decessissent, priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus; in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filii habebit hereditatem: in proposita autem questione, ubi simul perierunt, [utrum] quia cum neutri frater superstes fuit, quasi utriusque ultimi decessisse [sibi] videantur? an vero neutri, quia comparatio posterioris decessentis ex facto prioris mortui sumatur [quaeritur]? Sed superior sententia magis admittenda est, ut utriusque heres sit: nam et qui unicum⁵⁴ filium habet, si supremum morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse; et proximus⁵⁵ agnatus intelligitur etiam, qui solus est, quique neminem antecedit; et hic utriusque, quia neutri eorum alter superstes fuit, ultimi primique obierunt. — § 1. Cum bello pater cum filio perisset, materque filii, quasi postea mortui, bona vindicaret, agnati vero patris, quasi filius ante perisset: divus Hadrianus credit, patrem prius⁵⁶ mortuum. — § 2. Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima deferatur hereditas, si non probatur supervivisse patri filius: hoc enim reverentia patronatus suggerente dicimus. — § 3. Si maritus et uxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo, Si in matrimonio mulier decessisset, habeat locum, si non probatur illa superstes viro fuisse. — § 4. Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamentum scriptum heredem habebat, perierit: intelligitur supervivisse⁵⁷ filius patri, et ex testamento heres fuisse, et filii hereditas successoribus ejus deferatur, nisi contrarium approbetur. Quod si impubes⁵⁸ cum patre filius perierit, creditur pater supervivisse: nisi et hic contrarium approbetur.

10. ULPIANUS, [lib. 6 Disputationum].

Si fuerit legatum relictum uni ex cognatis meis qui primus Capitulum ascenderit: si simul duo venisse dicantur, nec appareat quis prior venerit, an impediatur legatum? vel, ei, qui monumentum fecerit, et plures fecerint: vel ei, qui maximus natu est, et duo pares ætate sint:

11. JULIANUS, lib. 36 Digestorum.

Quotiens libertis ususfructus legatur, et ei⁵⁹, qui novissimus supervixerit, proprietates: utile est legatum: existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac conditione, Si novissimus supervixerit, dari.

12. Idem, lib. 50 Digestorum.

Quotiens in actionibus, aut [in] exceptionibus, ambigua oratio est: commodissimum est, id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat⁶⁰, quam pereat.

13. Idem, lib. singul. de Ambiguitatibus.

Si is, qui ducenta deposuit, ita legat, Seio cum ducentis, quæ apud eum depositi, trecenta lego: singulæ summæ separatæ quidem, certam habent demonstrationem: conjunctione vero tali incidunt in ambiguitatem; sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi, quia due summæ junguntur. — § 1. Si quis legat, Fundum Seianum heres meus Atio cum Dione Mævii servo dato: dubitatur quidem Dionem quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. Sed magis dicendum est, non solum fundum, sed etiam servum Dionem esse legatum: maxime si nullas justas causas habuit Dionem legandi. — § 2. Cum ita stipulationem concipimus: Si hominem aut fundum non dederis, centum dari spondes? utrumque⁶¹ est faciendum, ne stipulatio committatur: id est, sive alterum, sive neutrum factum sit, tenebit stipulatio. Idemque est evidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita stipulamur: Si quid eorum factum non erit, veluti, Stichum, et Damam, et Erotem sisti? Si quis eorum non steterit, decem dari? necesse est enim omnes esse sistendos, ut stipulationi satisfiat. Vel (ut propius accedamus) fingamus ita stipulationem factam: Si Stichum, et Damam, et Erotem non stiteris, decem dari? neque enim dubitabimus, quin æque omnes sisti oporteat.

14. Idem, lib. 12 ad Plautium.

Si cognatis legatum sit, et hi cognati quidem esse desiderint, in civitate autem maneant: dicendum, deberi legatum: cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis autem tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. — § 1. Si quis cognationi legat, idem est, atque si cognatis legasset.

15. Idem, lib. 12 ad Plautium.

Cum senatus temporibus divi Marci permissis collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori⁶², cui licet coire, legatum sit, debeat: cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur: hi enim, non quasi collegium, sed quasi certi homines, admittunt ad legatum.

16. Idem, [lib. 14, ad Plautium].

Ubi est verborum ambiguitas, valet, quod acti⁶³ est: veluti cum Stichum stipuler, et sint plures Stichi; vel hominem; [vel] Carthaginem, cum sint duæ Carthagine. Semper in dubiis id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est.

17. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁶⁴ diutius vixisse.

sed et si legatum Sempronio amico fuerit relictum, et duo sint æqua caritate conjuncti. Sed et si duobus hominibus ejusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronis; mox Sempronio ademptum sit, nec appareat, cui ademptum sit? Utrum datio in utriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest. Item si ex pluribus servis ejusdem nominis uni, vel quibusdam libertas relicta est? Et verius est, in his omnibus etiam legata et libertates⁶⁵ impediri: ademptionem autem in utrumque valere. — § 1. Plane si ita libertatem acceperit ancilla, Si primum matrem peperit, libera esto, et hæc uno utero matrem et foeminam peperisset: si quidem certum est, quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, utrum libera esset, necne; sed nec filia, nam, si postea edita est, erit ingenua: sin autem hoc incertum est, nec potest, nec per subtilitatem judiciale manifestari, in ambiguis rebus humaniorem⁶⁶ sententiam sequi oportet, ut tam ipsa libertatem consequatur, quam filia ejus ingenuitatem, quasi per præsumptionem priore masculo edito.

11. JULIANUS, lib. 36 Digestorum.

Quotiens libertis ususfructus legatur, et ei⁶⁷, qui novissimus supervixerit, proprietates: utile est legatum: existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac conditione, Si novissimus supervixerit, dari.

12. Idem, lib. 50 Digestorum.

Quotiens in actionibus, aut [in] exceptionibus, ambigua oratio est: commodissimum est, id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat⁶⁸, quam pereat.

13. Idem, lib. singul. de Ambiguitatibus.

Si is, qui ducenta deposuit, ita legat, Seio cum ducentis, quæ apud eum depositi, trecenta lego: singulæ summæ separatæ quidem, certam habent demonstrationem: conjunctione vero tali incidunt in ambiguitatem; sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi, quia due summæ junguntur. — § 1. Si quis legat, Fundum Seianum heres meus Atio cum Dione Mævii servo dato: dubitatur quidem Dionem quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. Sed magis dicendum est, non solum fundum, sed etiam servum Dionem esse legatum: maxime si nullas justas causas habuit Dionem legandi. — § 2. Cum ita stipulationem concipimus: Si hominem aut fundum non dederis, centum dari spondes? utrumque⁶⁹ est faciendum, ne stipulatio committatur: id est, sive alterum, sive neutrum factum sit, tenebit stipulatio. Idemque est evidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita stipulamur: Si quid eorum factum non erit, veluti, Stichum, et Damam, et Erotem sisti? Si quis eorum non steterit, decem dari? necesse est enim omnes esse sistendos, ut stipulationi satisfiat. Vel (ut propius accedamus) fingamus ita stipulationem factam: Si Stichum, et Damam, et Erotem non stiteris, decem dari? neque enim dubitabimus, quin æque omnes sisti oporteat.

14. Idem, lib. 12 ad Plautium.

Si cognatis legatum sit, et hi cognati quidem esse desiderint, in civitate autem maneant: dicendum, deberi legatum: cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis autem tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. — § 1. Si quis cognationi legat, idem est, atque si cognatis legasset.

15. Idem, lib. 12 ad Plautium.

Ubi est verborum ambiguitas, valet, quod acti⁷⁰ est: veluti cum Stichum stipuler, et sint plures Stichi; vel hominem; [vel] Carthaginem, cum sint duæ Carthagine. Semper in dubiis id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est.

16. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁷¹ diutius vixisse.

17. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁷² diutius vixisse.

18. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁷³ diutius vixisse.

19. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁷⁴ diutius vixisse.

non aliter extraneum heredem esse volet, quam si neque filius neque filia heres sit: hoc enim modo concipi oportet, Si mihi neque filius neque filia heres erit; potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis, cum filium et filiam habeat, utrumque heredem instituere velit: sed, sive alter heres futurus sit, extraneum miscere; sive neuter, extraneum substituere; sed proclivior est sententia testatoris sic esse interpretanda, ut, sive filius sive filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

14. MÆCIANUS, [lib. 6 Institutionum].

Si quis ita scripserit, Illis, qui testamentum meum signaverint, heres meus decem dato: Trebatius utile legatum esse putat: quod Pomponius verius esse existimat, quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis: quod verum esse existimo.

15. Idem, lib. 2 Regularum.

Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, et apparet quid actum est: ut ecce si res legata fuerit, et deliberante legatario eam rem heres alii tradiderit⁷⁵: nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est: si vero repudiaverit, valet. Tantundem est, et⁷⁶ si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres: nam si quidem non repudiaverit legatarius, alienam pecuniam credidit: si vero repudiaverit, suam pecuniam credidisse videtur. Quid ergo, si consumpta fuerit pecunia? Utique idem erit ex eventu dicendum.

16. Idem, lib. 3 Regularum.

Quod de pariter mortuis tractamus; et in aliis agitatum est: ut ecce, si mater stipulata est dotem a marito, mortua filia in matrimonio, sibi reddi, et simul cum filia perit: an ad heredem matris actio ex stipulato competeret? Et D. Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem: quia mater filia non supervixit. — § 1. Item quaeritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea, propter quam stipulatus esset: an ad heredem suam actionem transmittat?

17. PAULUS, lib. 12, ad Plautium.

Idem est, si dos uxori prælegata sit, et simul cum marito perierit.

18. MÆCIANUS, lib. 3 Regularum.

Sed et in illo quaeritur, si pariter pupillus, et qui ei substitutus erat frater necessarius, decesserit: an frater fratri existat heres, an contra? Vel, si duo invicem necessarii substituti sunt, et una perierit: an heredes existitisse videantur; vel alter alteri, [hoc est], si invicem hereditatem rogati fuerint restituere? In quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritum emisit, non videtur alter alteri supervivisse. — § 1. Sed et circa legem Falcidiam, si dominus cum servis simul vita functus sit, servi, quasi in bonis ejus mortis tempore fuerint, non computantur.

19. ULPIANUS, lib. 25, ad Sabinum.

Si cognatis legatum sit, et hi cognati quidem esse desiderint, in civitate autem maneant: dicendum, deberi legatum: cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis autem tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. — § 1. Si quis cognationi legat, idem est, atque si cognatis legasset.

20. PAULUS, lib. 12, ad Plautium.

Cum senatus temporibus divi Marci permissis collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori⁷⁷, cui licet coire, legatum sit, debeat: cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur: hi enim, non quasi collegium, sed quasi certi homines, admittunt ad legatum.

21. Idem, [lib. 14, ad Plautium].

Ubi est verborum ambiguitas, valet, quod acti⁷⁸ est: veluti cum Stichum stipuler, et sint plures Stichi; vel hominem; [vel] Carthaginem, cum sint duæ Carthagine. Semper in dubiis id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est.

22. JAVOLENUS, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁷⁹ diutius vixisse.

23. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁸⁰ diutius vixisse.

24. Idem, lib. 5, ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium⁸¹ diutius vixisse.

25. GAIVS, [lib. 5, ad legem Juliam et Papiam].

Si mulier cum filio impubere naufragio perit, priorem²⁷ filium necatum esse intelligitur.

24. MARCELLVS, lib. 11 Digestorum.

Cum in testamento ambigue aut etiam perperam scriptum est: benigne interpretari, et secundum id quod credibile est cogitatum, credendum est.

23. CELSVS, lib. 22 Digestorum.

Quem heredi meo dixero velle me liberum esse, liber esto: cui ut dare damnas sit heres meus, dixero, ei heres meus dare damnas esto: testatoris voluntas, si quibusdam argumentis apparebit de quo dixit, adimplenda est.

26. Idem, lib. 26 Digestorum.

Cum quaeritur in stipulatione, quid acti sit, ambiguitas contra²⁵ stipulatorem est.

27. MODESTINVS, lib. 1 Regularum.

Si quis de pluribus unum manumitti voluerit, nec appareat de quo manumittendo testator sensit: nulli eorum fideicommissa competit libertas²⁹.

28. JAVOLENVS, lib. 5, ex Posterioribus Libeionis.

Qui habebat Flaccum fullonem, et Philonicum pistorem, uxori Flaccum pistorem legaverat: qui eorum et num uterque deberetur? Placuit primo eum legatum esse, quem testator legare sensisset: quod si non appareret, primum inspiciendum esse, an nomina servorum dominus nota habuisset: quod si habuisset, eum deberi qui nominatus esset, tamen si in artificio erratum esset: sin autem ignota nomina servorum essent, pistorem legatum videri, perinde ac [si] nomen ei adjectum non esset.

29. SCEVOLA, lib. 18 Digestorum.

Plures testamento manumiserat, in quibus Sabinam et Cyrogeniam, cum quisque eorum ad trigessimum annum aetatis pervenissent: et, cum liber quisque eorum esset, certam summam dari voluerat, et conjuncta scriptura ita caverat: *Sabinæ et Cyrogeniæ dari [volo], cum ad statutam aetatem pervenerint, singulis decem, et hoc amplius alimentorum nomine in annos singulos, quoad vivent, singulis decem.* Quaesitum est, utrum omnibus manumissis alimenta debeantur, an vero Sabinæ et Cyrogeniæ solis? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

TIT. VI.

DE HIS QUÆ POENÆ CAUSA RELINQUUNTUR¹.

1. AFRICANVS, libro Quaestionum.

Filiofamilias vel servo herede instituto, etiam si in patris dominive poenam illicite vel probrose datum est, nullius² momenti legatum esse respondit: non enim id solum, quod in heredem, sed omne, quod in cuiusque lucrum aliquid ex ultima voluntate sentientis, talem [poenam] in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum.

2. MARCIANVS, lib. 6 Institutionum.

Poenam a conditione voluntas testatoris separat: et [an] poena, an conditio, an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet, idque divi Severus et Antoninus rescripserunt.

TIT. VII.

DE REGULA CATONIANA.

1. CELSVS, lib. 35 Digestorum.

Catoniana regula sic definit: *Quod si testamenti facti tempore decessit testator, inutile¹ foret: id legatum, quandocunque decesserit, non valere.* Quæ definitio in quibusdam falsa est. — § 1. Quid enim, si quis ita legaverit, *Si post kalendas mortuus fuero, Titio dato?* An

27. d. l. 9, in fin.; l. 26, in pr. supr. de pact. dotal.; l. 17, § 7, infr. ad SC. Trebell.; l. 58, § 18, l. 99, in pr. infr. de verb. oblig.; l. 10, in fin. pr. supr. h. t.; l. 2, infr. de his, que pro non scriptis.
TIT. VII. — 1. Lib. 6, C. 41. — 2. Matat. l. un. C. h. t.; § ult. Inst. de legat.
TIT. VII. — 1. L. 29, l. 201, infr. de reg. jur.; Inst. de calered. liber. in pr. — 2. Obv. l. 41, § 2, supr. de legat. 1. — 3. d. l. 41, § 2, in fin.

cavillamur? Nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum, verius est, quam inutiliter datum. — § 2. Item, si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est: si² eum vivo testatore alienaveris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

2. PAULVS, lib. 4, ad Plautium.

Sed et si sic legaverit, *Si filia mea Titio nupta erit: sufficere visum est, si mortis tempore nupta inveniat, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.*

3. PAPIANVS, lib. 15 Quaestionum.

Catoniana regula non pertinet ad hereditates, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem.

4. ULPIANVS, lib. 10, ad Sabium.

Placet, Catonis regulam ad⁵ conditionales institutiones non pertinere.

5. Idem, lib. 22, ad Sabinum.

Regula Catoniana ad novas leges non pertinet.

TIT. VIII.

DE HIS, QUÆ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR.

1. JULIANVS, lib. 78 Digestorum.

Si quis hereditatem vel legatum adscriperit¹, quaeritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur: et quid, si substitutum habeat huiusmodi institutio? Respondit: Pars hereditatis, de qua me consuluit, ad substitutum pertinet: nam senatus, cum poenas legis Cornelia constitueret adversus eum, qui sibi hereditatem vel legatum scripsisset, eodem modo improbase videtur, quo improbase² sunt illæ, *Qua ex parte me Titius heredem scriptum in tabulis suis reverterit, ex ea parte heres esto; ut perinde³ haberentur, ac si inserta testamento non fuissent.*

2. ALFENVS VARVS, lib. 5 Digestorum.

Quæ⁴ in testamento scripta essent, neque intelligerentur, quid significarent, ea perinde sunt, ac si scripta non essent: reliqua autem per se ipsa valent.

3. MARCIANVS, lib. 11 Institutionum.

Si in metallum damnato quid extra⁵ causam alimentorum relictum fuerit: pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet: nam poenæ servus est, non Caesaris; et ita divus Pius rescripsit. — § 1. Sed etsi post testamentum factum heres institutus vel legatarius in metallum damnatus sit, ad fiscum non pertinet. — § 2. Item, si servo alieno quid legatum fuerit, et postea a testatore redemptus sit, legatum extinguitur. Nam *quæ in eam causam pervenerunt, a qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur.*

4. ULPIANVS, lib. 15, ad legem Juliam et Papiam.

Si eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis⁶ non erat, pro non scripto hoc habeatur. — § 1. Sed et si in hostium⁷ potestate erat, quo testamento fiebat, neque ab hostibus rediit, pro non scripto erit. Et ita Julianus scribit.

5. PAULVS, lib. 12 Quaestionum.

Quod quis sibi adscriperit, si alii⁸ restituere a testatore iussus est, cum onere fideicommissum id apud heredem remanet, quamvis pro non scripto esset. Idem est, et in testamento militis.

TIT. IX.

DE HIS QUÆ UT INDIGNIS AUFERUNTUR.

1. MARCIANVS, lib. 6 Institutionum.

Divi Severus et Antoninus rescripserunt, *quasi indignum carere legato seu fideicommissio libertum, quæ ei testamento patroni relicta erant, cum patronum suum post mortem ejus quasi illicite mercis negotiatorem detulerat, quamvis et præmium meruit.*

TIT. VIII. — 1. L. 15, infr. ad leg. Corn. de fals. — 2. L. 71, supr. de hered. instit. — 3. Immo vide l. 29, supr. d. t. — 4. L. 75, § 3, infr. de reg. jur. — 5. L. 11, supr. de aliment. — 6. L. 2, § 1; l. 6, in fin.; l. 14, in pr. supr. de iure codicill. — 7. L. 101, in fin. supr. de legat. 1. — 8. L. 14, in fin. infr. ad leg. Corn. de fals.
TIT. IX. — 1. Lib. 6, C. 35.

2. Idem, lib. 11 Institutionum.

Auferitur hereditas ex asse, et ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris ut præteritus perierit, et ex substitutione impuberis adierit hereditatem. — § 1. Item, si quis contra² mandata duxerit uxorem ex ea provincia, in qua officium aliquod gerit: quod ei ex testamento uxoris adquisitum est, divi Severus et Antoninus rescripserunt, *retinere eum non posse*: tanquam si tutor pupillam³ contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset. Utroque ergo casu, et si ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco⁴ locus fit: nam quasi indigno ei auferitur hereditas. — § 2. Per contrarium autem ducta tam ab eo, qui officium in provincia gerebat, quam a tutore illicite: magis est ut dicatur capere⁵ [illam] ex testamento: nec quasi indignam esse repellendam. — § 3. Idem erit, si quis vivi ignorantis bona, vel partem bonorum alicujus cognati donaverit⁶: eam quasi indigno auferitur.

5. Idem, lib. 5 Regularum.

Indignum esse divus Pius illum decrevit (ut et Marcellus lib. 12 Digestorum refert), *qui manifestissime comprobatus est id egisse, ut per negligentiam et culpam suam mulier, a qua heres institutus erat, moreretur.*

4. ULPIANVS, lib. 14, ad Edictum.

Papinianus lib. 3 Quaestionum ait, Si quis unum heredem, quasi per falsum adscriptum accusavit: legatum ei non auferri a coherede relicto, quem non inquietavit.

5. PAULVS, lib. 1, de Jure fisci.

Post legatum acceptum, non tantum licebit falsum arguere⁷ testamentum, sed et non jure factum contendere: inofficiosum⁸ autem dicere non permittitur. — § 1. Ille, qui non jure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. Ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, amittere debet quod consecutus est. De eo vero, qui legatum accepit, si neget jure factum esse testamentum, divus Pius ita rescripsit: *Cognati Sophronis licet ab herede instituto acceperant legata, tamen si is ejus conditionis fuerit visus, ut obtinere hereditatem non possit, et jure intestati ad eos cognatos pertinet, petere hereditatem ipso jure poterunt. Prohibendi autem sint, an non, ex cuiusque persona, conditione, aetate, cognita causa a iudice constituendum erit.* — § 2. Amittere id quod testamentum meruit, et eum placuit, qui tutor datus excusavit⁹ se a tutela; sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. Diversum puto in eo, qui legatum tantum meruit, et a matre pupilli tutor petitus, excusare se maluit: hic enim nihil¹⁰ contra iudicium defuncti fecit. Sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiscum transfertur, sed filio relinquatur, cuius utilitates deserte sunt. — § 3. Si pater accusaverit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus vel servo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei perventurum est. Quod si personam illorum spectet, diversum dicendum est. — § 4. Si servum suum rogatus sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi servo utrunque datum sit: dicendum est, non debere obesse servo factum domini, sed a fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit servum vendere: quia non potest cogi, qui iudicium sprevit¹¹ defuncti. — § 5. Si filiusfamilias falsum accusaverit testamentum: videndum est, an denegari debeat actio patri? Et puto, si invito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. — § 6. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debeo. — § 7. Qui accusavit falsum, heres¹² legatario exstitit, vel heredi scripto: nihil huic nocere dicendum est. — § 8. Similis est¹³ ei, et qui inofficiosum dicit. — § 9. Aetati¹⁴ ejus, qui accusavit, ignoscitur¹⁵: et maxime si tutor vel curator dicere falsum vel inofficiosum velit: et ita imperatores Severus et Antoninus rescripserunt. — § 10. His vero, qui testimonio suo intentionem accusatoris adjuvaverant, deneganda est actio: idque divus Severus decrevit. — § 11. Sunt qui putant (et recte) et ei denegandam, qui accusatori adfuit, vel fidejussor pro eo exstitit. — § 12. Quidam et præsidem indignum putant, qui testamentum falsum pronuntiavit, si appellatione intercedente heres scriptus obtinuit. — § 13. Advocatum fisci, qui intentionem delatoris exequitur, in omnibus officii necessitas satis excusat. — § 14. Qui principale testamentum arguit, et a secundis tabulis repellendus est: item a codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. Non idem

2. L. 65, supr. de ritu nupt. — 3. Tit. C. de interdict. matr. inter pupill. — 4. L. 15, infr. h. t. — 5. L. 65, in fin. supr. de ritu nupt.; l. ult. supr. de legat. 1. — 6. L. 29, in fin.; l. 50, infr. de donat. — 7. L. 5, infr. ad l. Corn. de fals. — 8. L. 10, in fin. supr. l. 6, in fin. C. de inoffic. testam. — 9. L. 52, vers. recte sup. de excusat. — 10. L. 56, supr. d. t. — 11. L. 55, infr. de fideicom. libert.; § 2, vers. quod si dominus. Inst. de sing. reb. p. e. fideicom. — 12. L. 7, infr. h. t. — 13. Vide tamen l. ult. in fin. supr. de inoffic. testam. — 14. Fac. l. 24, § 2, infr. de bon. libert. — 15. Immo vide l. 25, in fin. infr.; l. 2, C. h. t. — 16. L. 15,

sequendum est, si secundas tabulas vel codicillos¹⁶ coarguit: quia non utrumque hoc casu improbase videtur. — § 15. An libertas ei servo data, qui testimonio suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. Fideicommissum utique non¹⁷ est dignus consequi: et de libertate divus Pius iudicavit, esse ea privandum. — § 16. Ei qui tutor datus est, non prodest ad excusationem, quod falsum dixit; sed a legato¹⁸ removetur. — § 17. Qui mortis causa donationem accepit a testatore, non est similis in hac causa legatario. — § 18. Alia causa est ejus, qui propter testamentum a legatario vel a statulibero accipere jus est; hic enim ut indignus repellitur. — § 19. Et Falcidiæ beneficium heredi scripto auferri debere, divus Pius et divus Marcus putaverunt. — § 20. Omnes, qui ut indigni repellentur, summoventi sunt a præmio, quod secundum edictum divi Trajani datur his, qui se deferunt.

6. MARCELLVS, lib. 22 Digestorum.

Rescriptum est a principe, *heredem rei¹⁹, quam amovisset, quartam non retinere.* Et ideo si is qui quadringenta habebat, universa quadringenta legavit, et heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet; et ducenta vigintiquinque dabit legatariis: [ex] centum, quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque; reliqua, id est, vigintiquinque, ad fiscum venient.

7. MODESTINVS, lib. 6 Differentiarum.

Qui Titii testamentum falsum dixit, nec obtinuit, heredi²⁰ ejus heres existere prohibendus non est: quia non principaliter in Titii hereditatem succedit.

8. Idem, lib. 9 Regularum.

Indigno herede pronuntiato, adempta hereditate, confusas actiones restitui non²¹ oportet.

9. ULPIANVS, lib. 14, ad legem Juliam et Papiam.

Si inimicitia capitales²² intervenerunt inter legatarium et testatorem, et verisimile esse cøperit, testatorem noluisse legatum sive fideicommissum præstari ei, cui adscriptum relictum est: magis est, ut legatum ab eo peti non possit. — § 1. Sed et si palam et aperte testatori maledixerit, et infaustas voces adversus eum jactaverit, idem erit dicendum. — § 2. Si autem status ejus controversiam movit, denegatur ejus, quod testamento accepit, persecutio: ex qua specie statim fisco deferetur.

10. GAIVS, [lib. 15, ad legem Juliam et Papiam].

In fraudem juris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud, tacite²³ promittit restitutum se personæ, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: sive chirographum²⁴ eo nomine dederit, sive nuda pollicitatione repromiserit. — § 1. Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, et is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito, quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere²⁵ debet: quia nulla fraus ejus intervenisse videtur: nisi si in futurum casum fidem accommodavit, id est, ut, licet capere legibus prohiberi cøperit, restituat. — § 2. Recte dictum [est], si pater filii, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere: quia parenti²⁶ necessitatem habuerit.

11. PAPIANVS, [lib. 15 Quaestionum].

Heres, qui tacitam fidem contra leges accommodavit, in ea parte, qua fraudem adhibuit, Falcidia²⁷ non utitur: et ita senatus censuit. Sed si major modus institutionis, quam fraudis fuerit, quod ad Falcidiam attinet, de superfluo quarta retinebitur.

12. Idem, [lib. 16 Quaestionum].

Cum quidam scripsisset heredes, quos instituere non potuerat: quamvis institutio non valeret, neque superius testamentum ruptum esset, hereditas tamen ut indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit jam pridem senatus hereditatem. Quod D. Marcus in ejus persona iudicavit, cuius nomen peracto testamento testator induxerat²⁸: causam enim ad præfectos ærarii misit. Verum ab eo legata relicta salva manserunt. De præceptionibus eidem datis voluntatis erit quaestio, et legatum ei non denegabitur, nisi hoc evidenter testatorem voluisse appareat.

13. Idem, lib. 32 Quaestionum.

Claudius Seleucus Papiniano suo salutem. Mævius in adulterio Sempronie damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit uxorem, qui moriens heredem eam reliquit: quaero, an justum matrimo-

infr. eod. — 17. Obv. l. 24, in fin. infr. ad leg. Corn. de fals. — 18. L. 6, supr. de hered. petit. — 19. L. 24, in pr.; l. 68, in fin. infr. ad leg. Falcid.; N. 1, c. 2, in pr. — 20. L. 5, § 7, supr. h. t. — 21. L. 17, l. 15, § 1, infr. eod.; l. 29, § pen. et ult. infr. de iure fisci. — 22. L. 5, in fin. supr. de adim. vel transfr. legat. — 23. L. 165, supr. de legat. 1. — 24. L. 5, in pr. infr. de iure fisci. — 25. L. ult. in fin. infr. h. t. — 26. L. 15, infr. ad leg. Falcid. — 27. L. 59, § 2, infr. d. t. — 28. L. 16, in fin. infr. h. t.; l. 8, § 7, infr. de bon. possess. secund. tab.

nium fuerit, et an mulier ad hereditatem admittatur? Respondi, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem (pertinere): sed quod relictum est, ad²⁹ fiscum pervenire. Sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, et ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

14. *Idem*, lib. 35 Questionum.

Mulierem³⁰, quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum jure militiæ factum, et id quod relictum est, ad³¹ fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

15. *Idem*, lib. 6 Responsorum.

Heredi, qui falsos codicillos³² esse dixit, neque obtinuit, hereditas non auferitur: si tamen aliquid a coherede codicillis acceperit, ejus actio denegabitur; itaque si bonorum inter heredes divisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit: sed Falcidiæ beneficio non utetur, si tantum in amissis portionibus erit, quod Falcidiæ æquitate compensationis resuscietur.

16. *Idem*, lib. 8 Responsorum.

Cum tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios, coheredibus datis, substituisset; ac substituti fratris filii, post mortem pueri, matrem ejus partus subjecti ream postulassent, ut hereditatem patri legitime obtinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis, respondi: quia ex testamento sententiam secundum se dictam non haberent. — § 1. Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quæ se non patroni concubinam esse patitur, ejus, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur: idque in testamento Cocceii Cassiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam honore pleno dilexerat, optimi maximeque principis nostri judicaverunt: cujus filiam, quam alumnam testamento Cassianus nepoti coheredem datam appellaverat, vulgo quasitum apparuit. — § 2. Cum heredis nomen mutata voluntate paterfamilias incisus tabulis induxisset³³, atque ideo fisco portionis emolumentum adjudicatum fuisset: eam rem legatariis non obesse, qui retinuerant voluntatem, divo Marco placuit, et ideo cum suo onere fisco succedere.

17. *Idem*, (lib. 15 Responsorum).

Heredem, qui sciens defuncti vindictam insuper habuit, fructus³⁴ omnes restituere cogendum existimavi: nec probe desideraturum, actionem³⁵ confusam restitui. Deceptum autem ignoracione facti, bonæ fidei possessoris defensionem habiturum, ante motam scilicet controversiam, si ratio fructuum subducatur: nec improbe confusam actionem reddi postulaturum.

18. *Idem*, lib. 15 Responsorum.

Eum, qui tacitum fideicommissum in fraudem legis suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, restituere cogendum respondi: quod bonæ fidei possessor fuisse non videtur, exemplo bonorum fisco vindicatorum. Post motam de tacito fideicommissio controversiam, ante pretia fructuum percepta cum usuris³⁶ esse restituenda respondi: sed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerant; quod si fructus in usu habuit, eorum pretia tantum restitui satis erit. Sed D. Severus bonorum tacite relictorum, citra distinctionem temporis, fructus duntaxat debere, non etiam usuras eorum, benigne decrevit: quo jure utimur. — § 1. Bonis universis ex causa taciti fideicommissi fisco restitutis, heredem onus aeris alieni non spectare convenit. Nec aliud servatur, morte non defensa. Si quid tamen ob aditam hereditatem, actionibus aut servitutibus confusis³⁷, amiserit, auxilio restitutionis non merebitur. — § 2. Pro parte heres institutus, prædii legatum acceperat, et in hereditate non capienti restituendi tacitum ministerium susceperat: quanquam legatum pro ipsius parte non constitisset, ideoque portionem istam pro herede possideret, tamen ei prædium integrum esse relinquendum respondi: neque enim rationem juris, ac possessionis varietatem inducere divisionem voluntatis.

19. *Paulus*, lib. 16 Responsorum.

Si scriptis heredibus ideo hereditas ablata est, quod testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, et impeditus³⁸ ab ipsis est: ab universo judicio priore recessisse eum videri.

29. L. 2, § 1, supr. l. 14, infr. h. t.; L. 32, in fin. supr. de donat. inter vir. et uxor.: L. 4, C. de inest. et inutil. nupt. — 30. L. 41, § 1, supr. de testam. milit. — 31. Inno. vide l. 5, infr. de donat. — 32. L. 5, § 14, supr. h. t. — 33. L. 12, supr. eod. — 34. L. 1, C. eod. — 35. L. 8, supr. eod. — 36. d. l. 1, l. 17, § 2, supr. de usur. — 37. L. 8, supr. h. t. — 38. L. 1, in pr. supr. si quis aliquem testari prohib. — 39. L. 27, infr. de jure fisci. — 40. L. 15, in fin.

20. *Hermogenianus*, lib. 3 juris Epitomarum.

Ei, qui mortem³⁹ uxoris non defendit, ut indigno dos auferatur.

21. *Paulus*, lib. 5 Sententiarum.

Portionesque eorum fisco vindicantur, qui mortem libertorum⁴⁰ suspecto decedentium non defenderunt. Omnes enim heredes, vel eos, qui loco heredis sunt, officiose agere circa defuncti vindictam convenit.

22. *Tryphoninus*, lib. 5 Disputationum.

Tutorem, qui pupilli sui nomine *falsum vel inefficium*⁴¹ testamentum dixit, non perdere sua legata, si non obtinuerit, optima ratione defenditur: et, si libertum patris pupilli sui nomine capitis accusaverit, non repelli a bonorum possessione contra tabulas. Quia officii necessitas, et tutoris fides excusata esse debet. Nec quisquam iudicium calumnia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusationem sub nomine pupilli instituit: sed cogente forte matre pupilli, vel liberis patris instantibus. Et si tutor reum aliquem postulaverit pupilli nomine, et ideo non sit exsecutus, quod interim ad pubertatem pupilli pervenerit; non oportet dici in Turpillianum eum senatusconsultum incidisse: discreta sunt enim jura, quamvis plura in eandem personam devenierint, aliud tutoris, aliud legatarii: et cum non suæ personæ jure, sed pupilli accusaverit, propriam penam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo testamento, nisi⁴² a principe conservata sint, preceunt: adeo ille est accusatoris defensor, et quasi patronus; idem et Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

23. *Gaius*, lib. singul. de tacitis Fideicommissis.

Si quilibet heres ex cujusque testamento tacite rogatus fuerit, ut quadrantem, quem legis Falcidiæ beneficio retinuit, non capienti restituat: æque locus erit senatusconsulto⁴³; neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, et cum quis id quod ad se ex hereditate pervenerit, restituere rogatus sit.

24. *Papinianus*, lib. 18 Questionum.

Si testamentum patris jure factum filius negavit: quoniam de jure disputavit, non iudicium impugnavit aut accusavit, retinet defuncti voluntatem.

25. *Idem*, lib. 14 Responsorum.

Si gener socerum heredem reliquerit, taciti fideicommissi suspicionem [sola ratio paternæ affectionis non admittit]. — § 1. Apud Scevolam lib. 30 Digestorum Claudius notat: Si vivo testatore decesserit is, cui illicite legatum relictum erat, non fisco hoc vindicatur, sed apud eum, a quo relictum est, remanet⁴⁴.

LIBER TRIGESIMUSQUINTUS.

TIT. I.

DE CONDITIONIBUS¹ ET DEMONSTRATIONIBUS, ET CAUSIS², ET MODIS³ EORUM, QUÆ IN TESTAMENTO SCRIBUNTUR.

1. *Pomponius*, lib. 3, ad Quintum Mucium.

Legatis, quæ relinquuntur⁴, aut dies incertus, aut conditio adscribitur: aut, si nihil horum factum sit, presentia sunt: nisi⁵ si vi ipso conditio insit. — § 1. Cum dies certus adscriptus est, quamvis dies⁶ nondum venerit, solvi tamen possunt: quia certum est ea debita iri. — § 2. *Dies autem incertus* est, cum ita scribitur: *heres meus cum⁷ morietur, decem dato*: nam diem incertum mors habet ejus; et ideo, si legatarius ante decesserit, ad heredem ejus legatum non transit: quia non cessit dies vivo eo, quamvis certum⁸ fuerit moriturum heredem. — § 3. *Inest⁹ autem conditio legati*, veluti cum ita legamus: *quod ex Averca natum fuerit, heres dato*: aut, *fructus, qui ex [eo] fundo percepti fuerint, heres dato*: aut, *servum, quem alii non legavero, seu dato*.

supr. de SC. Silan. — 41. L. 30, § 1, supr.; § 5, Inst. de inoffic. testam. — 42. *Adde* L. 1, § 2, supr. h. t. — 43. L. 59, in fin. infr. ad leg. Falcid. — 44. L. 10, § 1, supr. h. t. — Tit. 1. — 4. Lib. 6, C. 46. — 2. Lib. 6, C. 44. — 3. Lib. 6, C. 45. — 4. § 2, infr. l. 1. — 5. § 2 ult. infr. h. t. — 6. L. 157, § 2, in fin. infr. de verb. oblig. — 7. L. 4, infr. quædam legat. — 8. L. 68, in fin. supr. de legat. 1. — 9. L. 75, in pr. infr. de verb. oblig.

2. *Ulpianus*, lib. 5, ad Sabinum.

Conditionum quedam sunt, quæ quandoque impleri possunt etiam vivo¹⁰ testatore: ut puta, *si navis ex Asia venerit*: nam quandoque venerit navis, conditioni parum videtur; quædam, quæ non nisi post mortem testatoris: *si decem dederit*, *si Capitolium ascenderit*; nam, ut paruisse quis conditioni videatur, etiam scire debet hanc conditionem insertam; nam, si fato fecerit, non videtur obtemperasse voluntati.

5. *Idem*, (lib. 6, ad Sabinum).

Obtinuit, *impossibiles*¹² conditiones testamento adscriptas pro nullis habendas.

4. *Pomponius*, lib. 5, ad Sabinum.

Si his legatum est, quibus patronus legata prestat, temperare debet pretor conditionem: ut et patrono, et heredibus scriptis pro portione dentur; conditionis explenda gratia. — § 1. Si ita scriptum sit: *Si in quinquennio proximo Titio filius navis non erit, tum decem Seiae heres dato*: si Titius ante mortuus sit, non statim Seiae decem deberi, quia hic articulus *tum*¹⁵ extremi quinquennii tempus significat.

5. *Paulus*, lib. 2, ad Sabinum.

Conditionibus *pupillus*, et sine tutoris auctoritate parere¹⁴ potest; nec quem moveri, quod expleta conditione necessarius heres aliquando esse potest: nam hoc jure potestatis fieri, non conditionis expleta. — § 1. Item *servus vel filius familias sine jussu patris vel domini conditionem implere possunt*¹⁵: quia eo facto nemo fraudatur.

6. *Pomponius*, lib. 3, ad Sabinum.

Malta testamento non committitur ab herede vel legatario, vel eo, qui ex ultima voluntate aliquid lucratur, qui alicujus arbitratu monumentum facere jussus sit, si is, cujus arbitrium¹⁶ est, non vivat, vel adesse non possit, aut rei arbitrari nolit. — § 1. *Si servus certos quis manumiserit*, heres esse jussus erat: quibusdam ex his ante mortuis, Neratius respondit, defici eum conditione; nec æstimabat, pareri posset conditioni necne: sed Servius respondit, cum ita esset scriptum, *si filia et mater mea vivant*¹⁷, altera jam mortua¹⁸, non defici conditione: idem est et apud Labeonem scriptum: Sabinus quoque et Cassius, quasi impossibiles eas conditiones in testamento positas, pro non scriptis esse: quæ sententia admittenda est.

7. *Ulpianus*, lib. 18, ad Sabinum.

Mutiana cautionis utilitas consistit in conditionibus, quæ in non faciendū sunt conceptæ: ut puta, *si in Capitolium non ascenderit, si Stichum non manumiserit*, et in similibus: et ita Aristoni, et Neratio, et Juliano visum est, quæ sententia et constitutione divi Pii comprobata est. Nec solum in legatis placuit, verum in hereditatibus quoque idem remedium admissum est. — § 4. Unde si uxor maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scripserit ex parte¹⁹, *si dotem, quam ei promisi, neque petierit, neque exegerit*: denunciare eum posse coheredi, paratum se accepto facere dotem vel cavere: et ita adire posse hereditatem; sed si ex esse sit institutus maritus sub ea conditione, quoniam non est, cui caveat, non impediri eum, quo minus adeat hereditatem; nam iure ipso videtur impleta conditio, eo quod non est, quem possit de dote convenire ipse adendum hereditatem.

8. *Pomponius*, lib. 5, ad Sabinum.

Si quis ita legaverit, *dum uxor mea cum²⁰ filio erit, heres meus ei tantum dato*: si ea latitans patronum, de medio discessit, ut tamen consilium retineret habendi secum liberos, debere ei legatum, Trebatius et Labeo aiunt: quia non omne momentum exigendum sit, ut cum liberis sit, sed si eam mentem, et id propositum habeat, ne filium a semet dimittat, neve per eam stet, quo minus cum ea filius educetur.

9. *Ulpianus*, lib. 20, ad Sabinum.

Solemus dicere eum qui in²¹ tempus liberorum uxori legat, de his non sensisse, quos²² jam tunc uxor habuit, cum testaretur maritus.

10. *Idem*, lib. 25, ad Sabinum.

Hæc conditio, *filia mea, cum nupsit*, talis est, ut qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit; non satis egerit, quando: et ideo, [et] si vivo testatore nupsit post testamentum factum, impleta

10. L. 21, in fin. infr. h. t. — 11. d. L. 11, § 1. — 12. L. 6, § 1, infr. eod.: L. 16, in fin. supr. de in ust. rupt. irritio facto testam.: L. 50, § 1, supr. de hered. instit.: L. 1, L. 4, in fin.; L. 6, L. 20, in fin. de hered. instit. — 13. L. 35, supr. de usu et usufr. legat. — 14. L. 26, supr. de condit. instit. — 15. *Obst.* L. 25, supr. de legat. 1. — 16. L. 28, in pr. infr. h. t.: L. 44, L. 115, in pr. infr. de verb. oblig.: L. 54, § 1, supr. de legat. 1. — 17. L. 45, supr. de hered. instit. — 18. L. 8, § 2, supr. de condit. instit.: L. 54, § 2, supr. de legat. 1. — 19. L. 20, in pr. supr. de condit. instit. — 20. L. 30, § 5, supr. de legat. 3. — 21. L. 51, in fin. supr. de legat. 2. — 22. L. 61, infr. h. t. — 23. L. 4, supr. de ritu nupt.: L. 68, supr. de jure dot.: L. 50, infr. quando dies legat. inst. de nupt. in pr. — 24. L. 48, in fin. supr. de legat. 2. — 25. L. 2, supr. h. t. — 26. Arg. L. 25, in fin. supr. de condit. instit. — 27. L. 32, § 15, supr. de donat. inter vir. et uxor.: L. 50, infr. de reg. jur. — 28. L. 35, in pr. infr. h. t. — 29. L. 72, § 6, infr. eod.: § 31, Inst. de legat. — 30. d. § 31, vers. sed si conditionaliter.

conditio videtur, præsertim cum conditio hæc talis est ut semel impleri debeat. Sed enim non omnes conjunctiones implent conditionem: puta enim nondum²³ nubilis ætatis in domum mariti deducta, non paruit conditioni; sed etsi ei conjuncta sit, cujus nuptiis ei interdictum sit, idem dicemus. An tamen nubendo postea parere conditioni possit, quasi non nupsit, dubitari potest? et si testator de primo nuptiali jugo sensit, puto defectam conditione: benigne tamen dicendum est, nondum impletam conditionem defectam. — § 1. Si [sic] legatum sit, *si navis ex Asia venerit*, et ignorante testatore navis venerit testamenti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. Et si cui sic legatum est, *cum pubes erit*, simili modo hoc erit dicendum.

11. *Paulus*, lib. 4, ad Sabinum.

Si jam facta sint, quæ conditionis loco ponuntur, et sciat testator: quæ iterum fieri possunt, expectentur, ut fiant: si vero nesciat²⁴, presentibus debeantur. — § 1. Item sciendum est, promiscuas conditiones post mortem impleri oportere, si in hoc fiant, ut testamento pareatur: veluti, *si Capitolium ascenderit*, et similia; non promiscuas, etiam²⁵ vivo testatore existere posse: veluti, *si Titius consul factus fuerit*.

12. *Ulpianus*, lib. 24, ad Sabinum.

Si ita legatum sit, *quoniam filius major ex arca mea decem sustulit, heres minor filius decem e medio sumit*: debetur legatum: quia idcirco relictum est, ut conditio filiorum exæquaretur: et sane hæc causa est: nam causa in præteritum, poena in futurum confertur.

13. *Paulus*, lib. 5, ad Sabinum.

Si fundus alicui legatus fuerit, *si pupillo vel furioso pecuniam dedisset*: videtur expresse conditionem, curatoris vel tutori dando.

14. *Pomponius*, lib. 8, ad Sabinum.

Titius, si status in municipio posuerit, heres esto: si paratus est ponere, sed locus a municipibus ei non datur, Sabinus, Proculus, heredem cum fore²⁶; et in legato idem juris esse dicunt.

15. *Ulpianus*, lib. 38, ad Sabinum.

Cui fuerit sub hac conditione legatum, *Si in familia nupsisset*: videtur impleta conditio statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti venerit. *Nuptias*²⁷ enim non concubitus, sed consensus facit.

16. *Gaius*, lib. 1, de Testamentis, ad Edictum pretoris.

In his, quæ extra testamentum incurrerent, possunt res ex bono et æquo interpretationem capere. Ea vero, quæ ex ipso testamento oriuntur, necesse est secundum scripti juris rationem expediri.

17. *Idem*, lib. 2, de Legatis, ad Edictum pretoris.

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit, *Servum Stichum, quem de Titio emi: fundum Tusculanum, qui mihi a Seio donatus est*; nam si constat, de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet²⁸, si is, quem emisse significavit, donatus esset: aut, quem donatum sibi esse significaverat, emerit. — § 1. Igitur et si ita servus legatus sit, *Stichum cocum, Stichum suorem Titio lego*: licet neque cocus, neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conveniat; nam et si in persona legatarii designanda aliquid erratum fuerit, constat autem, cui legare voluerit: perinde valet legatum, ac si nullus error intervenerit. — § 2. Quod autem juris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa²⁹, veluti ita: *Titio fundum do, quia negotia mea curavit*; item, *Fundum Titius filius meus præcipio, quia frater ejus [ipse] ex arca tot aureos sumpsit*; licet enim frater hujus pecuniam ex arca non sumpsit, utile legatum est. — § 3. At si conditionaliter³⁰ concepta sit causa, veluti hoc modo, *Titio, si negotia mea curavit, fundum do: Titius filius meus, si frater ejus centum ex arca sumpsit, fundum præcipio*: ita utile erit legatum, si et ille negotia curavit, et hujus frater centum ex arca sumpsit. — § 4. Quod si cui in hoc legatum sit, ut ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo ut partem alii restitueret: sub modo legatum videtur.

18. *Idem*, lib. 18, ad Edictum provinciale.

Is, cui sub conditione non faciendi aliquid relictum est, ei sc. cavere